

Отримано: 4 квітня 2025 року

Прорецензовано: 14 квітня 2025 року

Прийнято до друку: 22 квітня 2025 року

email: t.virchenko@kubg.edu.ua

ORCID ID: <https://orcid.org/0000-0001-7953-2285>

Researcher ID: AAY-5080-2021

DOI: [http://doi.org/10.25264/2519-2558-2025-26\(94\)-97-101](http://doi.org/10.25264/2519-2558-2025-26(94)-97-101)Вірченко Т. І. Межовість і хиткість буття в п'єсі Уласа Самчука «Шумлять жорна»: рецепція в часи повномасштабного вторгнення. *Наукові записки Національного університету «Острозька академія»: серія «Філологія»*. Острого: Вид-во НаУОА, 2025. Вип. 26(94). С. 97–101.

УДК: 821.161.2-2.09:355.01(470+477)

Вірченко Тетяна Ігорівна,
доктор філологічних наук, професор,
професор кафедри української літератури, компаративістики і гринченкознавства,
Київський столичний університет імені Бориса Грінченка

МЕЖОВІСТЬ І ХИТКІСТЬ БУТТЯ В П'ЄСІ УЛАСА САМЧУКА «ШУМЛЯТЬ ЖОРНА»: РЕЦЕПЦІЯ В ЧАСИ ПОВНОМАСШТАБНОГО ВТОРГНЕННЯ

Стаття присвячена аналізу прикметних ознак способу буття головних дійових осіб п'єси Уласа Самчука «Шумлять жорна». Теоретичними засадами студії обрані праці Карла Ясперса «Психологія світоглядів» та Леоніда Донскіса «Сучасність у кризі. Діалог про культуру причетності». «Повільне» перепрочитання художнього твору зумовило дослідницьку увагу до інтер'єру, зауваження щодо якого подано драматургом у авторських поясненнях, опису зовнішності – у ремарках, світоглядних установок, що поступово розкриваються в діалогах. Уже в першій дії письменником зацентовано увагу на страхові як тому емоційному процесі, що руйнує сталість буття, спричинює розхристаність дійсності кожної окремої дійової особи. На противагу тим, кого можна легко «спровокувати, розбити, розколоти, спаралізувати», Улас Самчук змальовує цілісну особистість, яка розкрита через образ Андрія Михайлюка. Цілісність особистості прямо корелює зі збереженою ідентичністю, що постає в п'єсі як «режим пам'яті» (Л. Донскіс) не лише власного минулого, а минулого кількох поколінь своєї нації. Саме це відчуття причетності дає силу протистояти намірам «стерти з лиця планети» націю. Зло в п'єсі – підступна сила, до якої належать як більшовики, так і німці, тобто будь-які прояви тоталітарної влади. Дух боротьби зі злом розкритий у кількох площинах: прямолінійно через образи партизан та селян, що користуються жорнами, а також через образ суду, де важливим лишається збереження твердості. Задля емоційного впливу на глядачів репліка, що містить розв'язку ідейного конфлікту п'єси, лунає в тиші, а реципієнт може лише чути голос головної дійової особи.

Ключові слова: Улас Самчук, драма, п'єса, буття, ідентичність, межовість, хиткість, світоглядні установки, граничні ситуації.

Tetiana Virchenko,
Doctor of Philology, Professor,
Professor of the Department of Ukrainian Literature, Comparativistics and Grinchenko Studies
Borys Grinchenko Kyiv Metropolitan University

THE BOUNDARIES AND PRECARIOUSNESS OF BEING IN THE PLAY BY ULAS SAMCHUK «THE MILLSTONES ARE MAKING NOISE»: RECEPTION IN TIMES OF FULL-SCALE INVASION

The article is devoted to the analysis of the distinctive features of the way of being of the main characters of Ulas Samchuk's play *The Millstone is Grinding*. The theoretical foundations of the studio are the works of Karl Jaspers «Psychology of Worldviews» and Leonidas Donskis «Modernity in Crisis. A Dialogue on the Culture of Participation». The «slow» re-reading of the work of fiction led to a research focus on the interior, which the playwright describes in his explanations, the description of the exterior in his remarks, and the worldview gradually revealed in the dialogues. Already in the first act, the writer focuses on fear as an emotional process that destroys the stability of existence and causes the reality of each individual character to become loose. In contrast to those who can be easily «provoked, broken, split, sparred», Ulas Samchuk portrays a holistic personality that is revealed through the image of Andriy Mykhailiuk. The integrity of the individual directly correlates with the preserved identity, which appears in the play as a «mode of memory» (L. Donskis) not only of one's own past, but of the past of several generations of one's nation. It is this sense of involvement that gives us the strength to resist the intentions to «wipe the nation off the face of the planet». Evil in the play is an insidious force that includes both the Bolsheviks and the Germans, that is, any manifestation of totalitarian power. The spirit of the fight against evil is revealed in several ways: directly through the images of partisans and peasants using millstones, as well as through the image of the court, where it is important to remain firm. In order to have an emotional impact on the audience, the line containing the resolution of the play's ideological conflict is delivered in silence, and the recipient can only hear the voice of the main character.

Keywords: Ulas Samchuk, drama, play, being, identity, boundary, precariousness, worldview, boundary situations.

Постановка проблеми в загальному вигляді. Повномасштабне вторгнення в Україну вкотре засвідчило хиткість людського буття і спровокувало актуалізацію питання ідентичності, зокрема й національної; увиразнило тяглість буття і зв'язок між минулим і теперішнім. Перебуваючи в середині руху життя і позбавлені можливості планувати майбутнє ми в певну мить відчули нездатність утримувати власне буття. Разом із тим, рух життя увиразнив відмінність між «дійсним світом і світом пізнанням» (Ясперс 1993: 102) і спровокував потребу нового рівня пізнання минулого. Пригадаймо тезу К. Ясперса: «Змінювання знання примушує змінюватися існування і змінювання існування, в свою чергу, примушує змінюватися свідомість, яка пізнає» (Ясперс 1993: 102).

Перебування на межі вибору, проживання кризи самовизначення пришвидшило повернення на «шлях до формування свого внутрішнього світу, що дозволяє людині не залежати повністю від контексту, зовнішнього життя, тобто залишатися собі тотожним» (Кримський, 2009: 54). С. Кримський в есе «Принципи духовності XXI століття» мислить не стільки потребами індивіда, скільки потребами нації, і формулює тезу, яка актуальна й на відстані часу: «Нація повинна постійно

звертатися до своєї «самості», відновлювати її, і через врахування своєї історії, свого історичного досвіду йти до самої себе. Тут духовність збігається з національною ідеєю» (Кримський, 2009: 54). Ось це повернення не можливе без «повільного» (за Л. Донскісом) перепрочитання художніх творів, які хоч і знайшли належне поцінування, але потребують актуалізації. Це сприятиме пересомисленню цінностей, моральних засад, усвідомленню національної приналежності – усе це спрямоване на зміцнення ідентичності. Наразі йдеться про п'єсу У. Самчука «Шумлять жорна».

Аналіз основних досліджень і публікацій. Драма Уласа Самчука не так часто ставала об'єктом наукових зацікавлень. Зупинимось на кількох прикметних статтях важливих для наукової інтерпретації п'єси «Шумлять жорна». І. Руснак осмислення драматургії виправдано розпочинає з окреслення поглядів письменника на театральне мистецтво, сформульованих ним порад авторам-початківцям. Відзначимо, що вони концентруються навколо читацького й глядацького досвідів та спостереження за життям у всіх його проявах (Руснак, 2010: 44). Митець усвідомлював, що текст драматургічного твору переплыватиметься в акторській грі й театральній техніці, тому «сучасний театр не потребував <...> розлогих монологів до самого себе чи казання «на бік», не допускав дешевих ефектів, які дають без потреби використані пісні, танок чи горілка» (Руснак, 2010: 44). Наступний крок дослідниці спадщини Уласа Самчука – реконструкція історії видання драми, яка мала робочу назву – «Любов і ненависть». І. Руснак наголошує, що Ю. Косач оцінив п'єсу як важливу для українців, Ю. Шерех «серед трьох найвагоміших драматичних творів сучасності називав і Самчукові «Жорна»» (Руснак, 2014: 103). Ю. Косач також висловлювався й щодо художності драми: «Третя дія Вашої п'єси є для мене очевидно такої високої вартості, що треба бути дійсно скрайньо суб'єктивною людиною, щоб цього не визнавати; в першій дії (яку я знаю) мені здається (на мій смак, розуміється) не розкрито цілковито таємниці дії, але – і все це може потвердити Вам і Блавацький і інші з його театру, з ким говорив – певен її дуже великого сценічного успіху» (Руснак, 2014: 103). О. Вісич в аналізованій п'єсі характеризує не лише «атмосферу інтриги та підозри», а й сцену суду, яка «побудована за принципом, який свого часу запропонувала Леся Українка у драмі «Руфін і Прісцилла»: судові засідання відбувається ніби за кадром, глядач же спостерігає за реакцією його свідків і дізнається про перебіг суду переважно з їх реплік» (Вісич, 2024: 63).

Отже, як бачимо, літературознавче осмислення драми на сьогодні представлене тими розвідками, які зазвичай спостерігаємо в науці, коли текст вводиться в науковий обіг; та тими, які увиразнюють особливості поетики. Віддати належне треба й І. Руснак як упорядниці книги «Драми» Уласа Самчука й авторці розлогої передмови та ґрунтованих коментарів і словника малозрозумілих слів. Дослідниця не лише характеризує багатозначність символу жорен, а й увиразнює історичний оптимізм письменника, «котрий вірив у незнищенність українського народу і неодмінне постання незалежної Української держави». Ось тільки шлях цей українці мають пройти самостійно (Руснак, 2020: 36). Таке змістове наповнення п'єси засвідчує її актуальність в умовах повномасштабного вторгнення, а тому й потребує дослідницької рецепції.

Виокремлення не вирішених раніше частин загальної проблеми, яким присвячено статтю. Шлях до читача драми Уласа Самчука «Шумлять жорна» був тривалим: «Усі видавничі перипетії закінчилися тільки 2012 року, коли виходом п'ятнадцятої книжки бібліотеки літературного музею Уласа Самчука <...> в Рівному відзначили 107-у річницю від дня народження письменника (Самчук У. *Шумлять жорна*: Драма; підгот. до публік. І. Нагорна. Рівне : Азалія, 2012. 60 с). Книгу видали в громадському видавництві «Азалія» Рівненської спілки письменників коштом подружжя Оксани і Ярослава Соколиків – офіційних розпорядників спадщини У. Самчука» (Руснак, 2020: 34). І. Нагорна нагадала, що в назву п'єси покладено словосполучення із популярної тогочасної пісні, яка «стала блискавичною відповіддю українців на сувору заборону окупантів користуватися млинами і жорнами. Відповіддю, у якій недвозначно звучить тверда народна віра, що українські жорна перемелють не тільки біду-нужду, а й самого окупанта» (Нагорна, 2012: 14). У 2012 році Петро Кралюк, характеризуючи появу видання, наголосив на складності характерів, адже «драма «Шумлять жорна» – то не твір, де світ подано в чорно-білих кольорах» (Кралюк, 2012: 249). Автор висловлюється оптимістично: «Залишається сподіватися, що тепер ми, нарешті, збагнемо філософію цієї драми» (Кралюк, 2012: 250).

Зважаючи на це, наша мета – дослідити прикметні ознаки способу буття головних дійових осіб п'єси Уласа Самчука «Шумлять жорна». Теоретичними засадами дослідження стали праці Карла Ясперса «Психологія світоглядів» та Леоніда Донскіса «Сучасність у кризі. Діалог про культуру причетності». Зважаючи на це, під час аналізу зовнішності дійових осіб, їхніх думок, поведінкових моделей, увага звертатиметься на світоглядні установки та граничні ситуації (за К. Ясперсом).

Виклад основного матеріалу дослідження. Назва п'єси налаштовує реципієнтів на міркування про буття в часи обмежень, заборон, які руйнують підвалини безпечного буття. Разом із тим, шум жорен символізує боротьбу, продовження життя, а значить вселяє надію, хоч і сповнену тривоги. Настроєва неоднорідність, протистояння цінностей пронизуватиме всю п'єсу.

Події відбуваються на Волині в 1942 році. В українській історіографії цей рік важливий у контексті початку реалізації німцями «плану Ост», рік початку масових вбивств євреїв, збільшення економічного тиску на село (Галагіда, 2018).

Володимир Косик наголошує: «Волинь, на північному заході України, була лісистим тереном, добре придатним для партизанської війни. Тому вона стала театром концентрації шести озброєних нелегальних сил у 1942–1943 роках». До них належать: УПА, незалежне партизанське угруповання під керівництвом Тараса Бульби-Боровця, загони радянських і польських партизан, малі партизанські загони мельниківської ОУН, польські партизани-комуністи (Косик). Припускаємо, що про ці загони говорить дійова особа Євген: «Це терен найбільш скупченої партизанки, тут діють шість родів різних підпільних, невидимих сил, і кожна з них... Ви ж розумієте...» (Самчук, 2020: 142).

Дія перша відбувається в кабінеті Андрія Михайлюка – громадського діяча. Прикметно, що в глибині розміщені «розсувальні двері», які натякають реципієнтам на розмежування різних світів, що поставатимуть у п'єсі. Один із світів матиме сформований стрижень ідентичності – про це промовисто свідчить «бюст Шевченка». Контраст стане наскрізним прийомом у драмі: на фоні опису ранку («Через прозорі занавіси вікон летіть сонце. Ясно, чисто, прозоро, легка музика») лунають «звідомлення з фронтів» (Самчук, 2020: 132).

Перша дійова особа з якою знайомиться читач – Ольга – служниця Михайлюків – доволі легковажно ставиться до почуті інформації про окупацію Сурабаї лише тому, що не знає цього міста: «Ти знаєш де Сарабая? Сарабая! Сарабая! Ха-ха! Ай-яй-яй-яй!» (Самчук, 2020: 132).

Улас Самчук уважний до описів зовнішності головних дійових осіб. Так, професор-політик Клавдій постає сутулим і мішкватим, що цілком закономірно, адже така згорбленість – тілесне вираження страху повернення більшовиків: «Каже: вони повернуться. Їх тіні боїться» (Самчук, 2020: 137). Фото-репортер Петро Іванович – тонким, струнким з розбитим волоссям, що, зважаючи на його статус підсудного, відображає внутрішній стан. Уже з перших сторінок доводиться констатувати, що Улас Самчук вдумливо послуговується лексемами, адже більш звичним по відношенню до волосся є використання прикметника «скуйовджене».

Домінантним у першій дії є стан непевності, невизначеності, який дуже швидко трансформується в ситуацію пошуку орієнтирів. Клавдій відчуває світоглядні зміни Петра Івановича, але не має їм пояснення: «Вертаєтесь? Назад? Патріотизм? Ідеологія?» (Самчук, 2020: 135).

Разом із тим з'являється натяк на оприявлення сили, що діє підступно: «Вони нікого не бояться. Вони раді всіх у себе бачити. Дивіться – вони навіть дверей не зачиняють, я навіть казала: тепер війна, по вулиці шведняють різні люди... А вони мені: на те, кажуть, і вулиця, щоб по ній шведнялись...» (Самчук, 2020: 136).

Андрій Михайлюк характеризує стан суцільної недовіри, який виявляється руйнівним не лише для міжособистісних стосунків, а й для внутрішньої цілісності кожної окремої особистості. Так, дописувач у редакцію часопису «Голос» марно шукає відповідь на питання «Чи сміють <доношки> на світі жити?» (Самчук 2020: 144). Сам Андрій Михайлюк усвідомлює, що «нашу добу заражено страшною пошістю зла і от воно діє, і от воно приносить овочі» (Самчук, 2020: 144). На момент усвідомлення Андрій Михайлюк оцінює цей стан як безвихідь, адже «навіть нема куди оглянутися. Нема куди емігрувати...» (Самчук, 2020: 144).

Бажання зберегти ідентичність спокусливої жінки переживає Ір – дружина Петра Івановича – хоча разом із тим демонструє відсутність політичного, національного самоусвідомлення: «Я не хочу! Я цього не хочу... Партія, ідеологія, плакати. Ні, ні, ні! Хочу бути жінкою, людиною...» (Самчук, 2020: 149).

Емоційне і сенсове загострення Улас Самчук привносить у фінал першої дії. Послідовне змалювання розхристаної дійсності кожної дійової особи приводить професора Клавдія до логічного висновку: «Щось головкружне і треба на правду міцних нервів, щоб у цій атмосфері вловити дійсність». Питання, яке ставить Клавдій: «І неже правда, що ви, Нато, і ви, Ір, післані сюди саме для того, що вбити цього самого Андрія» (Самчук, 2020: 157), – лишається без відповіді, але та швидкість із якою падає завеса дарує розуміння, що вона ствердна.

Початок другої дії відбувається того ж дня, і попри «м'який настрій передвечора», тривожність створюють сутінки в кутах, які є доволі органічними з наступним діалогом Андрія й Клавдія. Андрій Михайлюк має рецепт самозбереження: «Щоб зберегтись – треба сили, а не впадати в паніку» (Самчук, 2020: 158). Віра Андрія в людину, на його переконання, має стати визначальною при прийнятті рішень, тоді як Клавдій вважає це наївністю, адже «між нами кожний другий... Агент!» (Самчук, 2020: 159). Андрій основні проблеми в нездатності побороти насилля бачить у роздвоєності внутрішнього Я: «Але ми цих агентів маємо не лише між нами, ми їх маємо в собі. В мозку, в душах, серцях. Затуманюємо ясність погляду, утруднюємо можливість звільнення» (Самчук, 2020: 159) і страхові. Знецінення віри в людину в поєднанні зі страхом має, на думку Андрія, руйнівний ефект, змалювання масштабності якого досягається нагромадженням дієслів: вас легко «спроектувати, <...>, розбити, розколоти, спаралізувати...» (Самчук, 2020: 160).

Ворог, розуміючи, що Андрій має такий внутрішній стрижень, що його «не можна вцілити кулею...» (Самчук, 2020: 162) обирає шлях руйнації через підступність найближчих – дружини, яка, приймаючи завдання від більшовиків, наважується стверджувати: «Я не агентка... Я людина» (Самчук, 2020: 162). У діалозі ж з Клавдієм висловлюється про чоловіка як про самотню людину, «що ще зберегла тут нерви» (Самчук, 2020: 173).

Конфлікт Андрія і Клавдія розгортається навколо стратегії поведінки, яку варто обирати, щоб не бути знищеним ворогом і зберегти ідентичність. Клавдій в основу такої поведінки покладає твердість і обережність. Андрій у такій обережності бачить «гніздо недобрих бацил», яке призводить до руйнування в середині: «До вас легко увійти всередину, розложити вас недовір'ям до всіх, наштотхнути вас на ближнього, на брата, на кожну людину...» (Самчук, 2020: 166).

Клавдій повертається до спогадів і власного досвіду: «Так. Роками молодий... Але пережитим... У вісімнадцять років я вже воював... Три рази сидів в Чека. Мене розстрілювали. За Польщі п'ять років знаходився під доглядом поліції, сидів в Березі Картузькій... За царського часу мене виключено з гімназії. Пригадуєте, як писав апостол Павел: я був у слабосиллю, в страсі, у великій тривозі... Мене бито палицями, замикано в темницях, закидано камінням...» (Самчук, 2020: 168). Цей досвід стає важливим для ствердження власної ідентичності: «Не звійте мене професором... Сам не знаю, чому мене так кличуть. Я публіцист, журналіст, політик, партійник, поет, історик, але я ніколи не був професором» (Самчук, 2020: 168).

Усвідомленість власного досвіду й досвіду Андрія Михайлюка зумовлює не лише примирливе визначення подібності: «О, ні! Може, він має рацію... Він же також пережив те саме, що і я, лише його більше знають, ніж мене... Він одвертіший... І простіший...» (Самчук, 2020: 169), а й часово-просторове узагальнення: «Знаєте: наші молоді люди йдуть тепер до ліса, щоб звідти вести війну. А я вам, пані, скажу: ми жили, живемо і весь час будемо жити лише в лісі. В підпіллі! В підземеллі. Це є, дорога пані, така ось божевільна дійсність однієї нації, яку хочуть стерти з лица планети, а вона не хоче датися» (Самчук, 2020: 169).

Дух боротьби, протистояння нищенню втілюється не лише через образ українців, які в підпіллі організовують рух спротиву, а й передається через пісню «А жорна шумлять і шумом шумним крутяться» (Самчук, 2020: 177), репліку редактора Євгена: «І от по всій Україні шумлять невидимі вічні жорна, мелеться таємно засіяне нашими предками золоте зерно. Шумлять жорна по наших пралісах глибоких, по наших душах широких і капають зерна на шорсткий камінь, як краплі крові. І крутиться вир, і клямри скрегоцуть, і стогне прамати – сира, древня земля українська. Бурі рокоцуть над нами, зриви, шторми гудуть в небесах, горить небо, горить земля і дим стелиться широко далеко, і плач немовлят разом з вітром диким несеться у безвість. Сонце! Де наше сонце?» (Самчук, 2020: 176–177).

Фінал другої дії концентрує погляд реципієнта на тому стані тривожності, який був на початку дії. Увага повертається до Петра Івановича, «розхристаного, з розбитим волоссям» (Самчук, 2020: 171) і світоглядною установкою: «Наше

завдання вибороти щастя всім людям» (Самчук, 2020: 171), яка може призвести лише до зради, за яку і був підданий до суду, адже його донос до німецької поліції «вже пішов по призначенню» (Самчук, 2020: 181).

Для селянина Івана важливо позиціювати свій народ як «цупкий». Платон має непорушну віру: «Не взяли нас ніякі татари без машин, не візьмуть і ці з машинами. У землю підєм, а не здамося...» (Самчук, 2020: 184). Партизани зі сформованою національною ідентичністю у ставленні до зрадників безкомпромісні: «Випололи. І свічкою не знайдеш» (Самчук, 2020: 185).

Основа третьої дії – суд на зрадниками. Одна із перших реплік Петра Івановича – «Я вам нічого не зробив!» (Самчук, 2020: 188) – свідчить про неусвідомлення злочинних наслідків доносів, а в ремарці драматург доповнює: «Петро Іванович оглядається розгублено, на обличчі страх» (Самчук, 2020: 189).

Улас Самчук увиразнює, що селяни не готові стати учасниками суду, бо, як казав Платон: «Не могу я чужого сумління знати, не Бог я!» (Самчук, 2020: 189). Але вагання доволі швидко змінюється, адже «добро повернути мусимо...» (Самчук, 2020: 192).

Відсутність провини відчуває Ір, адже вороги «мучили двадцять років...» (Самчук, 2020: 193). Таку правду селянин Іван оцінює як «кромішну тьму» в житті народу: «Я вас розумію, не до звірів попали» (Самчук, 2020: 193). Ір замість чоловіка Петра Івановича описує той шлях, який йому довелося пройти: «Він того не хотів... Був, як і всі... Малював, співав, танцював... Мріяли про Італію, Голівуд... А потім чомусь його покликали... Вимагали доносів... Рік боровся... Прийде, бувало, і плаче, як мала дитина плаче, життя собі хотів відібрати... А потім... Зламали... Хотів, вибачте, жити... Платив їм... Віддавав сусідів, знайомих, приятелів... Брата рідного... Мене... А потім післали в запілля ворога... Спочатку ми відіхнули, думали, що вони не вернуться... І враз... Вони вертаються! Боже! Хай він краще вмере! І ми з ним!» (Самчук, 2020: 193–194).

Данило намагається зрозуміти такий учинок: «Знали, що за землю мужик душу продасть чортові... Землю ж обіцяли! Землю! Чуєте? Землю!» (Самчук, 2020: 194). У часи маніпуляцій Данило усвідомлює необхідну умову повстання України – народ мусить бути твердим у своїх переконаннях: «Твердимі бути мусимо... Куди б ми зайшли в такі мізерні времена без твердості» (Самчук, 2020: 195). Платон же хоче з'ясувати, «чи робив він те з серця, чи за гроші» (Самчук, 2020: 197).

Данило, Ір, Андрій, Іван намагаються знайти пояснення вчинкам підсудного, що Клавдій оцінює як звичайні пошуки виправдання, а вчинки Петра Івановича оцінює коротко і категорично: «Спадлючився та й годі» (Самчук, 2020: 197). Згодом Іван висловлює пропозицію пробачити Петра Івановича, але категоричність Платона непорушна: «Ви кажете, що для того треба стати Юдою? Донос! Зрада! Підступ! Щоб все згинуло, лиш ви жили? Так, чоловіче, не буде! Ми будемо жити – вмруть нечисті!» (Самчук, 2020: 201).

Репліка Андрія лунає в абсолютній тиші – «його голос виривається з невідомого і виповнює всю залу глядачів»: «Що можу сказати у користь цієї бідної, загубленої людини? Лише те, що вина тут не її, як такої. Вина є всіх нас, наших батьків, наших дідів... Що ми послухали не тих пророків, що ми пішли за болотяними огнями, що ми вбили в собі віру в добро, і віру в правду... <...> На нас наступають зі сходу і заходу, нас хочуть стерти з цього простору, вирвати з цієї землі... <...> Ми є правда! Наша правда – твердість! Наша правда – любов! Наша правда – вічність! Нас не знищать силою зброї! Ані страхом, ані зрадою, ані підкупом, ані обманом! Ми творимо суд! Перед нами не злочинець, а жертва. Це козлице днів наших, це невимовність... І не ми його засуджуємо! Його засуджує та сила, що увійшла до нього. Він упав, і ми не можемо подати йому руку допомоги! Мо-лі-мо-ся, браття!» (Самчук, 2020: 204–205) є розв'язкою ідейного конфлікту п'єси. У ній ми відчитуємо глибоке усвідомлення ролі спадкових травм, пов'язаних із втратою ідентичності. Разом із тим, у боротьбі із підлістю і страхом перемогу здобуває твердість, адже за ній криється сила духу, сила ідентичності. Самоусвідомлення ж власної ідентичності – це ще один крок над перемогою правди.

Варто відзначити, що такі змістові акценти корелюються з поглядами У. Самчука, висловленими в статті «Нарід чи чернь». В обґрунтуванні ідентичності митець, на справедливу думку Н. Плетенчук, спирається на онтологічні засадничі критерії, серед яких чільне місце посідає людська гідність (Плетенчук 2002: 106).

Висновки дослідження. Отже, Улас Самчук послідовно доводить, що роздвоєність, страх, знецінення людяності є руйнівними для національної ідентичності особи. Відзначимо, що драматург не змальовує дійових осіб у стані пошуку ідентичності, адже, за Л. Донскісом, це «ознака непевності, ненадійності, незахищеності»; «це кінець життєвого циклу, ознака виснаження». Дійові особи постають у тих ситуаціях і станах, які є результатом їхнього морального вибору. Окрім того, Улас Самчук увиразнює роль пам'яті про минуле, осмислення та усвідомлення власного досвіду для кристалізації ідентичності.

Література:

- Вісич О. Просторові координати метадраматичної поетики п'єси Уласа Самчука. *Наукові записки Національного університету «Острозька академія»: серія «Філологія»*. 2024. Вип. 22(90). С. 61–65.
- Галагіда І. Трагедія в особах : презентація та дискусія 14.06.2018 / підготував А. Гриниха. Режим доступу: <https://zbruc.eu/node/80820>
- Донскіс Л. Сучасність у кризі. Діалог про культуру причетності. Київ : Дух і літера, 2022. 320 с.
- Косик В. Польсько-українська трагедія (1942–1944). Режим доступу: <https://ounuis.info/publications/50/polsko-ukrayinska-tragediya-1942-1944.html>
- Кралуко П. Чи перетруть нас жорна? *Погорина*. 2012. № 20–21. С. 248–250.
- Кримський С. Ранкові роздуми. Київ : Майстерня Білецьких, 2009. 120 с.
- Нагорна І. Припізнла зустріч. *Літературна Україна*. 2012. 15 березня. № 11(5440). С. 14.
- Плетенчук Н. Поетика світописання Уласа Самчука : дис. ... канд. філол. наук. Івано-Франківськ, 2002. 198 с.
- Руснак І. Поетика інтелектуальної драми Уласа Самчука. *Слово і час*. 2010. № 6. С. 43–50.
- Руснак І. До історії видання драми «Шумлять жорна» Уласа Самчука. *Літературний процес: методологія, імена, тенденції*. 2014. № 3. С. 102–105.
- Руснак І. Передмова. *Самчук У. Драми*. Харків : Фоліо, 2020. С. 3–38.
- Самчук У. Драми / упор., передмова, комент. І. Руснак. Харків : Фоліо, 2020. 220 с.
- Ясперс К. Духовна ситуація часу. *Читанка з історії філософії у 6 кн. Кн 6: Зарубіжна філософія XX століття*. Київ : Довіра, 1993. С. 100–114.

References

1. Donskis, L. (2022). Suchasnist' u kryzi. Dialoh pro kul'turu prychnosti [Modernity in Crisis. Dialogue on the Culture of Involvement]. *Dukh i litera*. [in Ukrainian].
2. Halahida, I. (14.06.2018). Trahediya v osobakh : prezentatsiya ta dyskusiya [Tragedy in Persons: Presentation and Discussion]. <https://zbruc.eu/node/80820> [in Ukrainian].
3. Kosyk, V. Pol's'ko-ukrayins'ka trahediya (1942–1944) [Polish-Ukrainian tragedy]. <https://ounuis.info/publications/50/polsko-ukrayinska-tragediya-1942-1944.html> [in Ukrainian].
4. Kralyuk, P. (2012). Chy peretrut' nas zhorna? *Pohoryna*, 20–21, 248–250 [in Ukrainian].
5. Kryms'kyi, S. (2009). Rankovi rozdumy [Morning reflections]. *Maysternya Bilets'kykh*. [in Ukrainian].
6. Nahorna, I. (2012). Prypiznila zustrich. *Literaturna Ukrayina* [Literary Ukraine], 11(5440), 14. [in Ukrainian].
7. Pletenchuk, N. (2002). Poetyka svitomyslennya Ulasa Samchuka [Poetics of the worldview of Ulas Samchuk] [dys. ... kand. filol. nauk, Prykarpats'kyy universytet imeni Vasylia Stefanyka]. [in Ukrainian].
8. Rusnak, I. (2010). Poetyka intelektual'noyi dramy Ulasa Samchuka. *Slovo i chas* [Word and Time], 43–50 [in Ukrainian].
9. Rusnak, I. (2014). Do istoriyi vydannya dramy «Shumlyat' zhorna» Ulasa Samchuka. *Literaturnyy protses: metodolohiya, imena, tendentsiyi* [Literary process: methodology, names, trends], 3, 102–105 [in Ukrainian].
10. Rusnak, I. (2020). Peredmov. *Samchuk U. Dramy* [Dramas]. Kharkiv (3–38). [in Ukrainian].
11. Samchuk, U. (2022). Dramy (upor., peredmov., koment. I. Rusnak) [Dramas]. Folio. [in Ukrainian].
12. Visych, O. (2024). Prostorovi koordynaty metadramatychnoyi poetyky p'yesy Ulasa Samchuka. *Naukovi zapysky Natsional'noho universytetu «Ostroz'ka akademiya»: seriya «Filolohiya»* [Scientific Proceedings of Ostroh Academy National University: Philology Series], 22(90), 61–65 [in Ukrainian].
13. Yaspers, K. Dukhovna sytuatsiya chasu. *Chytanka z istoriyi filosofiyi u 6 kn. Kn 6: Zarubizhna filosofiya XX stolittya* [A reader on the history of philosophy in 6 books. Book 6: Foreign philosophy of the 20th century] (100–114). [in Ukrainian].